

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KADINLARA YÖNELİK BASIN FAALİYETLERİNİN OSMANLI AİLE HAYATI ÜZERİNDE ETKİLERİ*

Doç. Dr. Yunus Emre TANSÜ

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Gaziantep/Türkiye,

Orcid No: 0000-0002-6183-5302

Mesure GÖK

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Anabilim Dalı,

Orcid No: 0000-0003-2973-0499

Özet

Toplum içinde meydana gelen değişim ve dönüşüm faaliyetleri her dönemde kadını doğrudan etkilemiştir. Kadın sadece mensup olduğu ailenin taşıyıcısı değil, aynı zamanda toplumunda taşıyıcısı konumundadır. Kadına ulaşamayan bir fikir veyahut yaklaşım toplum içinde hayat bulamaz. Bu nedenle toplum içinde başlayan değişim ve dönüşüm süreci kadın olmadan başarılı olamaz. Bu durum Osmanlı toplumu için geçerlidir. Uzun yıllar Batıdaki gelişmelere gözlerini kapatan Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Batıdaki gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştır. Batılı tarzda yeniliklere yönelmiş, Tanzimat Fermanı'nı yayınlamıştır. Tanzimat Fermanı'nda Osmanlı toplumunda kadının hayatını direk konu alan bir madde bulunmasa da birçok alanda yapılan yenilik çalışmaları Osmanlı kadınının hayatını da etkisi altına almıştır. Tanzimat'ın ilanı ile kadının toplum içindeki statüsü konuşulmaya başlanmış, bu süreci hızlandıran olay ise II. Meşrutiyet'in ilanı olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı kadınının sosyal ve aile hayatında önemli gelişmeler görülmüştür. Osmanlı toplumu içerisinde kadının statüsünden önce ele alınması gereken konu kadının aile hayatında sahip olduğu mevkidir. Bu konu üzerine dikkatlerin celb edilmesi gerekir. Çünkü aile toplumu meydana getiren en küçük yapı taşıdır. Osmanlı Devleti'nde basın çalışmaları Avrupa'dan yaklaşık iki asırlık bir gecikme ile başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı ile yaşanan özgürlük ortamı ve yaşanan siyasi boşluk nedeniyle basın alanında yeni birçok dergi ve gazete yayın hayatına başlamıştır. II. Meşrutiyet döneminde kadınlara özel yayınlanan dergi ve gazetelere örnek; *Kadın*, *Kadınlık*, *Kadınlar Âlemi*, *Kadınlar Dünyası*, *Hanımlar Âlemi*, *Mehasin*, *Sıyanet*, *Demet* örnek gösterilebilir. Osmanlı kadını bu dergi ve gazeteler aracılığı ile Batı kadınının hayatını ve verdiği mücadeleleri yakından takip etmiştir. Osmanlı kadını bu dönemin basını sayesinde kendini ifade etmiş, tanıtmış, eylemlerini ve isteklerini duyurmuştur. Bu dergi ve gazete faaliyetleri sonucunda Osmanlı kadınının hayatında birçok alan değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Osmanlı kadınının hayatında başlayan bu değişim ve dönüşüm sürecinin olumlu ve olumsuz birçok etkisinden söz edinilebilir.

Bu çalışmada, modernleşme sürecinde basının Osmanlı aile hayatı üzerinde bırakmış olduğu etkiler ele alınacak Osmanlı toplumu ve aile yapısı içerisinde kadının statüsü ve kadınların rolü üzerinde durulacaktır. Konuyla ilgili olarak II. Meşrutiyet dönemi yayınları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet Dönemi, Osmanlı kadını, Aile, Basın.

* Bu makale, "International African Conference On Current Studies Of Science, Technology & Social Sciences July 6-7, 2020, South Africa" adlı kongrede7 Haziran 2020 tarihinde sunduğumuz bildirinin genişletilmiş halidir.

PRESS ACTIVITIES FOR WOMEN IN THE SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD THE EFFECTS ON OTTOMAN FAMILY LIFE

Abstract

Change and transformation activities that occurred in the society directly affected women in every period. The woman is not only the carrier of the family she belongs to, but also carrier in her society. An idea or approach that cannot reach women cannot come to life in society. For this reason, the change and transformation process that started in the society cannot be successful without women. This is also valid for the Ottoman society. The Ottoman State, which has closed its eyes to the developments in the West for many years, towards the end of the 18th century, it began to closely follow developments in the West. He turned towards innovations in Western style and published the hatt-i sharif of Gülhane. Although there is no article directly about the life of women in the Ottoman society in the the hatt-i sharif of Gülhane, innovation studies in many areas have also affected the life of the Ottoman woman. With the announcement of the hatt-i sharif of Gülhane, the status of women in society started to be discussed, and the event that accelerated this process was It was the declaration of the the Second Constitutional Monarchy. In the the Second Constitutional Monarchy period, important developments were seen in the social and family life of the Ottoman women. The issue that should be addressed before the status of women in the Ottoman society is the position of the woman in family life. Attention must be paid to this issue. Because it is the smallest building block that makes up the family society. Press work in the Ottoman State started with a delay of about two centuries from Europe. Due to the freedom environment experienced by the declaration of the Second Constitutional Monarchy and the political gap, many new magazines and newspapers have started their publications in the media. Examples of magazines and newspapers published exclusively for women during the Second Constitutional Era; Examples include *Women, Femininity, Women Realm, Women World, Women Realm, Mehasin, Siyanet, Demet*. Ottoman women closely followed the life and struggles of Western women through these magazines and newspapers. The Ottoman woman expressed and introduced herself through the press of this period, and announced her actions and wishes. As a result of these magazine and newspaper activities, many areas of change and transformation started in the life of the Ottoman woman. Many positive and negative effects of this change and transformation process that started in the life of the Ottoman woman can be mentioned.

In this study, the effects of the media on Ottoman family life in the modernization process will be discussed. The status of women and the role of women in the Ottoman society and family structure will be emphasized. Regarding the subject the Second Constitutionalist periodicals will be examined.

Keywords: The Second Constitutionalist Period, Ottoman woman, Family, Press.

1. Giriş

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti Batı tarzı modernleşme yolunda adımlar attı. Osmanlı Devleti'nin Batı tarzı modernleşme yolunda en önemli adımı 1839 Tanzimat'ın ilanı idi(Özkiş ve Arslanel, 2011: 1).Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti'nde siyasi ve sosyal alanda yenilik hareketlerinin hız kazandığı bir dönemdi. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketi Meşrutiyet'in ilanı ile hız kazandı. II. Meşrutiyet'in ilanı Türk Modernleşme Tarihi açısından büyük önem arz etmesine rağmen Osmanlı Devleti bu dönemde beklenen refah ve huzura ulaşamadı. Bu dönem Osmanlı Devleti için isyanların ve savaşların yaşandığı zor bir dönemdi. II. Meşrutiyet sonrası ülke içerisinde siyasi sorunlar baş gösterdi. Bulgaristan'nın

bağımsızlığını ilanı, Girit'in Yunanistan'a katılması, Avusturya- Macarista'nın Bosna-Herkes'i ilticası, Trablusgarp sonrası oniki Ada ve Libya'nın elden çıkması ve Balkan Savaşları sonrası birçok Türk ve Müslümanın yaşadığı topraklar elden çıktı. 13 Nisan 1909 31 Mart Vak'ası sonrası Abdülhamid tahtan indirilip yerine Mehmet Reşit geçirildi. Bu dönemden itibaren İttihat ve Terakki dışında siyasi gruplar ortaya çıkmıştı. Padişahın istikrarlı bir mücadele gösterememesi nedeniyle 1913 Bab-ı Âli baskını sonucu İttihat ve Terakki grubu iktidarı ele geçirdi (Kurnaz, 2011: 97).

Osmanlı toplumunda kadının siyasi, sosyal ve ekonomik konumu ilk olarak Tanzimat döneminde konuşulmaya başlandı. Dönemin aydınları dergi ve gazetelerde Osmanlı kadını konu alan yazılar kaleme almaya başlamış ve Osmanlı toplumunda kadının yeri tartışılmaya başlanmıştı. Bu nedenle Tanzimat döneminin Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan kadınlar içinde önemli bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. II. Meşrutiyet Dönemi ise Osmanlı kadını için içerisinde farklı renkler barındıran renkli bir dönemdi. II. Meşrutiyet Dönemi her konuda olduğu gibi kadınlar konusunda da özgürlük ortamının yaşandığı bireyselleşmenin baş gösterdiği bir dönemdi. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı kadını konu alan kadınlara özel birçok dergi ve gazete yayının hayatına başlamıştı. Osmanlı kadını dergi ve gazetelerde yayınlanan yazılar ile siyasi, sosyal, eğitim, sağlık, dikiş, nakış, cilt bakımı, yemek yapımı gibi konularda bilgilendirilmeye çalışıldı. Bu tarihten itibaren Osmanlı kadınının dergi ve gazetelerde kendilerini tanıtmaya hakkı elde ettiği ve II. Meşrutiyet Dönemi kadın basınının hedeflediği amaçta bir nemzede olsa ulaştığı söylenebilir. İlerleyen süreçte Osmanlı kadınının dernek ve cemiyet faaliyetlerini dergi ve gazeteler etrafında sürdürdüğü görülür. II. Meşrutiyet Döneminde yayınlanan bazı dergi ve gazetelerin yayınlanış amacı;1908 yılında yayınlanan Demet Dergisi siyasi konular ve çocuk bakımı üzerine yazılar yayınlarken Mehasin Dergisi ve Kadın Dergisinin siyasi, fikri ve edebi bilgiler üzerinden kadın haklarını savunduğu görülür. 1913 yılında yayınlanan Kadın Dünyası ve Hanımlar Alemi dergisinin kadın haklarını konu olan yazılar kaleme almıştır(Kaplan, 1988: 11-12).

2. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Toplumunda Ailenin Şekillenmesinde İlk Adım ve Kadın

Aile kurumunun ne zaman ortaya çıktığı konusunda net bilgi olmamakla birlikte elde edilen bulgular doğrultusunda ilkel toplumlarda dahi var olduğu düşünülmektedir. Aile kurumu her toplumda önemli bir yere sahip olmuştur. Türk toplumunda aile kurumunun yerinin diğer toplumlara göre çok daha farklı olduğu söylenebilir (Aybey, 2016: 207). Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya yayılması nedeniyle aile hayatı konusunda genel bir tanım yapmak çok zordur. Çünkü tek bir aile yapısından söz edilemez. Osmanlı Devleti çatısı altında birçok farklı etnik ve dini gruplar bulunurdu. Toplum içinde herkes kendi inançları doğrultusunda bir hayat yaşama hakkına sahipti. Bu nedenle Osmanlı toplumunda aile kurumu da bireylerin dini inançlarına göre şekillenirdi. Osmanlı toplumunda Müslüman tebaa arasında ailenin kurulması için atılan ilk adım evlilikti. Tebaa içerisinde soyun devamı için evlilik konusu büyük önem arz ederdi (Ünal, 2014: 57).

Osmanlı toplumunda ilk başta kuralların biraz katı olması nedeniyle aileler aracılığı ile görücü uslu evlilikler yapılırdı. Kız ve erkeğin evlilik öncesi konuşma, görüşme ve tanışma gibi şansları yoktu (Ünal, 2014: 58). Tanışma sürecinde aileler birbirleri hakkında bilgi edinebilirdi. Tanışma faslı olumlu geçer ise aileler arasında nişan yapılırdı. Nişanlılık dönemi hukuki bir süreç olmaması nedeniyle bir süresi yoktu. Nişan sonrasında meydana gelecek olumsuz gelişmeler ve dedikodular nedeniyle nişanlılık döneminin uzatılması uygun görülmezdi. Osmanlı Devleti'nde mehir, nafaka ve mal rejimi olarak evliliğin üç önemli safhasının olduğu söylenebilir.

Mehir, nakit ve vadeli olarak iki şekilde verilirdi. Kadının boşanması halinde teminat sayılır. Nafaka erkek, kadın ve çocuklarının ihtiyacını karşılamakla hükümlüydü. Mal rejimi, kadın evlendikten sonra oluşan mal ve kendine ait olan mal üzerinde söz sahibiydi (Aydınör, 2006: 14). Osmanlı Devleti'nde evlenmek isteyen şahısların iziname adında bir belge aldığı ve nikâh akdini bu şekilde gerçekleştirildiği görülür. Tanzimat'tan önce nikâh akdinin belirli kurallara bağlılığı konusunda kesin bir bilginin olmadığını, lakin Tanzimat'tan sonra belirli kurallara bağlandığı söylenebilir (Unal, 2014: 59-63).

2. 1. Osmanlı Toplumunda Aile Hayatında Kadına Bakış

Osmanlı Devleti'nde kuruluş döneminde kadın, ev işleri haricinde el sanatlarıyla, çiftlik işlerinde eşlerinin yanında ve pazarda ticaret işleri ile meşgul olurdu. Kuruluş döneminde Osmanlı kadınının hayatında Anadolu Türklerinden kalma adetler devam etmişse de Osmanlı toplumunda kadına bakışın Yıldırım Beyazıt dönemin itibaren değişti söylenebilir. Yıldırım Beyazıt döneminden itibaren kadınların saray eğlencelerine katılması yasaklanmış ve cariyelik kültürü nedeniyle kadının mahrem bir varlık olarak geri planda olması gerektiği anlayışı yayılmıştı. Osmanlı toplumunda uzun yıllar kadının aile hayatı dışında sosyal bir varlık olarak tahsil ve meslek hayatı olmamıştı. Yüksek kesimlerden bayanlar edebiyat, musiki ve resim dersleri alsa da toplum genelinde Osmanlı kadınının tahsil hayatı dini bilgiler edinmekten ibaret olduğu söylenebilir (Sucu, 2005: 26). Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayatının Batılaşma hareketinden itibaren tartışılmaya başlandığı söylenebilir (Aydınör, 2006: 3). Tanzimat'tan sonra Osmanlı toplumunda siyasi, sosyal ve düşünce alanında büyük değişimler yaşandı. Tanzimat'tan önce ev içerisinde etkin rol alan Osmanlı kadını sonraki dönemde ev dışında da etkin roller üstlenmişti. Bu gelişmeler büyük şehirlerle sınırlı kalsa bile Tanzimat'tan itibaren Osmanlı Devleti'nde şehirli kadının kültür seviyesinin yükseldiği söylenebilir (Kurnaz, 1993: 9).

II. Meşrutiyet'in ilanıyla farklı fikir ve ideolojiler Osmanlı kadınının aile hayatı üzerine görüşlerini açıkça beyan etmeye başlamıştır. İslamcı, Batıcı ve Türkçü basın içerisinde bu konu üzerine farklı farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Dönemin basını üzerinde yapılan incelemelerde Osmanlı kadınının giyim tarzı nedeniyle eleştiri yağmuruna tutulduğu görülür. Bazıları "*kadının açık olması kapalı olması şahsi değil umumi bir konudur.*" (Ebussüreyya Sami, 1330: 3-4) şeklinde teoriler ortaya atmıştır. Dönemin basını içerisinde ortaya atılan bu teoriler nedeniyle milli tarzda moda anlayışı ve Batılı tarzda moda anlayışı şeklinde bir ikilem ortaya çıkmıştır. Basında yaşanan bu ikilem Osmanlı kadınına modernite ve geleneksel yapı arasında kendilerine bir yer belirlemek zorunda bırakmıştır. Bu durum neticesinde Osmanlı kadınının buldukları yere, duruma ve konuma göre köylü ve şehirli kadın şeklinde ayrıldığı söylenebilir (Tokuroğlu, 2004: 5).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde dönemin aydınları toplumun değişim ve dönüşümü için kadınlar üzerinde yeniliklere gereksinim olduğunu düşünmüştü. Kadınlar üzerindeki bu değişim ve dönüşüm faaliyeti dönemin basını üzerinden yürütülmeye çalışılmıştı. Osmanlı kadınının alışılmış geleneksel rollerinden kurtulmadan toplumu değiştirmenin mümkün olmayacağı düşünülmekteydi. Dönemin dergi ve gazeteleri zihniyet olarak Osmanlı kadınına değiştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu değişim için dergi ve gazetelerde Batı kadınının bulunduğu konumu elde etmek için vermiş olduğu mücadeleyi anlatan yazılar kaleme alındı. Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını gösterildi (Seyhan ve Yıldırım, 2016: 51).

2.2. Osmanlı Toplumunda Aile Hayatında Kadının Konumu

Osmanlı toplumunda kadının aile içindeki konumundan önce aile yapısı ele alınmalıdır. Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyada hüküm sürmesi nedeniyle tek tip bir aile yapısından söz edilmesi zordur. Lakin Osmanlı Devleti kendisinden önceki

Türk devletlerinin töresi üzerine kurulmuş bir devlettir (Aybey, 2016: 206). Aile yapısının geçirmiş olduğu değişim ve dönüşümü anlamının en iyi yolu tarih içerisindeki geçirmiş olduğu süreci değerlendirmektir. Tarihi süreç içerisinde meydana gelen bu değişimin nedeni olarak nüfus artışı gösterilebilir. Türklerde aile ve evlilik konusuna çok önem verilmişti. Türklerde kadın aile yönetiminin merkez yer alırdı. Türk toplumunda kadının tek görevi aileyi yönetmek değildi. Savaş zamanlarında savaşa gider, meclislerde bulunur ve toplantılarda fikirlerini özgürce beyan etme hakkına sahipti. Kadının toplum içerisinde hak ve hukuku konusunda günümüzün gelişmiş medeniyetlerinin ulaşmak istedikleri seviyenin yüzyıllar öncesinden beri Türk toplumunda var olduğu görülür. Türkler tek eşli, çekirdek aile yapısına sahipti. Genel yorum Türklerin İslamiyet'e girmesiyle Türk kadınının sahip olduğu önem ve değeri kayıp etmiş olduğu yönündedir (Karaca, 2002: 314-315). Lakin İslamiyet kadını ezmeyi, köleleştirmeyi ve aşlamayı amaçlan bir din değildir. İslam dininin kadınlara tanıdığı hakları iyi idrak etmek için diğer dinlere mensup toplumların kadına bakış açısına ve İslamiyet'ten önce Arap toplumundaki kadının durumuna bakmak yeterli olacaktır. Türk kadınının toplum içindeki eski değerini karşılaşılan İran, Arap ve Bizans toplumları ile yaşanan kültürel etkileşim sonucu kayıp ettiği söylenebilir (Avcı, 2016: 225).

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın sonuna doğru içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için Batılı anlamda yenilik çalışmalar yaptığı görülür. Batılı anlamda yapılan yenilikler Osmanlı ailesinin günlük yaşamı üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde kadın erkek ilişkilerinde değişiklikler yaşandığı görülür (Artıkoğlu, 2011: 47). II. Meşrutiyet Dönemi kadın basına göre kadının aile hayatında görev ve sorumluluğunu şöyle ele alınabilir.

Hacı Cemal aile hayatında kadının konumunu şöyle ele almıştır. “*Aile hayatının kurucu kadın, koruyucusu erkektir. Kadının birinci vazifesi aile içinde düzeni sağlayıp saadetini baki kılmaktır*” (Hacı Cemal, 1330a: 5).

Muallim Dr. Asaf, kadının aile hayatında konumunu ve önemini şu cümleler ile beyan eder:

“*Bir milletin istikbali kadının elindedir. İnsan yaşlanır ve yaşlandıkça bazı şeyleri unuttur. İnsanın hayatında unutulmaz veya unutulması zor olan çocukluk yıllarıdır. O temiz dimağlara etki eden en önemli faktör validedir. Kadınlar gelecekteki kadınlığın iyi standartlara sahip olması için bu temiz beyinlere kadının değer ve önemini aşılması gerekir*” (Muallim Doktor Asaf, 1324: 2-4).

Muallim Dr. Asaf'ında beyan etmiş olduğu gibi kadın aile hayatın önemli ve etkin bir faktördür. Toplumun geleceği olan çocuklar üzerinde etkin bir yere sahiptir. Bu nedenle toplum içinde genel bir değişim ve dönüşümün anahtarı kadındır. Dönemin basınında kaleme alınan farklı ideolojilere sahip yazarların yazıları üzerinde yapılan incelemelere göre, kadının toplum içinde öncelikli vazifesi anneliktir. Yazarların genellikle bu konuda hem fikir oldukları görülür. Aile içerisinde evin idaresi, evin temizliği, çocukların bakımı gibi konularla kadın ilgilenirdi.

M. Ekrem'in Kadınlar Âlemi'nde kaleme aldığı yazısında aile hayatında kadının konumunu şu şekilde açıklar. “*Kadınlar insanlık âleminin anası ve muallimidir. Kadınlar kendi kıymetlerini bilmekten pek aciz bulunuyorlar. Bilmiyorlar ki bir medeniyet kendilerden doğuyor. Ve o medeniyete kendiler şekil veriyor.*” (M. Ekrem, 1330: 10-11). M. Ekrem yazısında kadının insanlık için nedenli kıymetli bir varlık olduğuna dikkat çekmiştir. Kadınların dahi nedenli kıymetli bir varlık olduğunu idrak edemeyişinden dert yanar. M. Ekrem toplumu meydana getiren ve şekil veren kişi olarak kadını gösterir. Yazar kadının aile ve toplum için önemini vurgular.

Selim Sırrı Demet Dergisinde kaleme aldığı yazısında kadının aile hayatında önemini şu cümleler ile açıklar. “*Kadınların cemiyeti beşeriye ve aile arasında*

kadınlık, validelik itibarıyla en muhterem ve ileri bir vazifeyi teşkil etmiş bulunur ki o da çocuklarının terbiyesi ve saadetli ailesinin istikbalidir.” (Selim Sırrı, 1324: 12-13). Selim Sırrı yazısında kadının aile ve çocuklarının geleceğinin kadının elinde olduğunu beyan ederken kadının aile hayatında nedenli önemli bir konumu olduğunu açıklar.

3. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Basınının Osmanlı Aile Hayatı Üzerinde Etkileri

Kadınların mücadelesi Batı merkezli bir hareket olsa da kadına yapılan haksızlık evrenseldir. Osmanlı hukukunda Osmanlı kadınının haklarının koruma altına alındığı, durumunun Ortaçağ Avrupa’sındaki Avrupa kadınına göre iyi olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti’nde Ortaçağ Avrupa’sında olduğu gibi kadınların cadı, şeytan vasfı ile kabul edilip yakılarak öldürülmesi veya aşağılanma durumu yoktu. Osmanlı kadınının sorununun ev haricinde bir yaşam alanı ve görevinin olmamasından kaynaklı olduğu söylenebilir. Osmanlı toplumunda bu sorunun daha çok şehirli kadınları kapsadığı görülür. Çünkü kırsal kesimde yaşayan kadınlar yaşam alanlarının dışına çıkmadan aktif bir hayata sahipti.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın basınında Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını gösterilmişti. Batı kadınının toplum içinde var olma mücadelesi Rönesans dönemine kadar gider. Lakin aktif olarak harekete geçmesi Fransız Devrimi ile başladığı söylenebilir. Batı kadınının Fransız Devrimi sonrasında da baskı ve zulme maruz kaldığı ve bu zulüm karşısında Feminizm akımı etrafında toplandığı görülür. Feminizm akımının doğmasının temelinde Batı kadının yaşadığı sıkıntılar yatmaktadır. Batı kadınının hayatında yaşanan bu dalgalanmanın Osmanlı kadınının hayatına etki etmemesi düşünülemez (Yürüt, 2017: 336-367). Osmanlı kadını Tanzimat öncesi küçük gruplar içerisinde sosyal faaliyetler gösterir. Lakin Osmanlı kadını üzerinde yenilik çalışmaları Tanzimat ile başlamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi kadın basını Osmanlı kadını geleneksel rolden çıkarıp modern kimliğe kavuşturmayı amaçladığı söylenebilir. Osmanlı kadınının II. Meşrutiyet döneminden itibaren aktif olarak konferans, kurs, dergi ve gazete gibi çalışma mecralarında yer almaya başladığı görülür. Değişim ve dönüşüm sürecinde toplum içerisinde kadınları eleştirenlerin yanı sıra destekleyenlerde olmuştur (Şimşek, 2017: 360). Bu tarihten itibaren Osmanlı kadınının toplum ve aile hayatı içerisinde konumda değişim ve dönüşüm görülür. Bu değişim ve dönüşümün Osmanlı aile hayatına olumlu ve olumsuz birçok etkisinden söz edilebilir.

Kadınlar üzerinde olumlu etkileri, Osmanlı toplumu içerisinde kadın konusu modern düzene ayak uydurma çabalarından sonra başladı. Toplumda kadının bilgisiz olduğu yönünde bir fikir hâkimdi. İnsanlar din ve ruhaniyetten ziyade dünya hayatına odaklanmış anlayışın hüküm sürdüğü bir süreç içerisindeydi. Kadının eğitim hayatı sadece dini bilgiler, dikiş, çocuk bakımı gibi konu sınırlıydı. Dönem içerisinde musiki, edebiyat ve resim ile ilgilenen bayanlar vardı. Lakin bunların amacı ilim tahsil etmek değil boş zamanlarını değerlendirmek olduğunu öğreniyoruz. Hanımlara özel dergi ve gazetelerde kaleme alınan yazı ile bilgisiz kadın profili yok edilmeye çalışıldı. Gazete ve dergilerde Avrupa kadının yaptığı çalışmaları anlatarak kadınlara izlemesi gereken yol gösterildi. Osmanlı kadını hayata etkin görevler üstlenmeye başladı (Akagündüz, 2013: 74). Kadın dergilerinde konular moda, temizlik, dikiş nakış, çocuk bakımıyla sınırlı kalmadı. Bu gazete ve dergiler sayesinde kadınlar hakları konusunda bilgi sahibi olduğu gibi birçok derneğinde temelini de attı (Şimşek, 2017: 345-360). Osmanlı kadını geleceklerini tayin edecek adımlar attı (Kaplan, 1988: 45).

Dönemin aydınlarının olumsuz etkilerin nedeni olarak şu sebepler gösterilir. *“Batı medeniyetinde kadınlar mühim işlerle meşgul olabilir. Memleketimiz kadınına da bu zihniyeti aşlamak istiyorsak ilk önce*

Batıkadınının sahip olduğu hakları kadınlarımızın zatanı malıydık.”(F.Kâmuran, 1330: 1-2).“Kadınlarımızın saf temiz ruhaniyetleri kötü tesirler altında kaldı.” (Emine Ferhunde, 1330: 1-2)

Dönemin basınının Osmanlı aile hayatına olumsuz etkisinin kadının hayatında yanlış teniklerle başlayan değişim ve dönüşüm faaliyetleri gösterilebilir. F. Kamuran’ında beyan etmiş olduğu gibi sorunun temelinde Batılı kadının uzun uğraşlar sonucu elde etmiş olduğu yaşam tarzının taklit yöntemiyle Osmanlı kadının aile hayatına uygulanmaya çalışılmasından kaynaklanmaktaydı. Üzüm üzüme baka baka karır yöntemiyle yapılan değişim ve dönüşüm faaliyetleri sonucunda genel hatlarıyla Osmanlı kadını Batılı kadının giyim ve yaşam tarzını örnek almıştı. Kadınlarımızın bu eksiklerini düzeltmek adına Batı kadınının olumlu yönlerini örnek alması gerekirdi. Batı kadının mevkise bu şekilde ulaşmayı amaçladı. Osmanlı kadınının yaptığı içi boş batı hayranlığından başka bir şey değildi. Hacı Cemal, mevki için kişinin bilgi, beceri ve kişinin benliğini bilmesi gerektiğini savunur (Hacı Cemal, 1330b: 7). Genel olarak ilim ve irfan konusunda bilgili kadınlar yerine mobilyalı evler arzulayan, Batılı kadınla gibi giyinen kadın yığınları meydana geldiği ve uzun vadede ev hanımlığı mevkinin vasıfsızlaştırdığı söylenebilir.

4. Sonuç

Toplumun temeli ailedir. Ailenin en ilkel toplumlarda kendini gösterdiği ve zamanla kurumsallaştığı görülür. Türklerde aile kurumuna büyük önem verilmiştir. Ailenin merkezinde kadın bulunur. Kadın aile yönetiminde erkek kadar söz olduğu görülür. Türk kadının aile içerisinde ev işleri haricinde at binmek, avlanmak, savaş zamanı savaş meydanında olmak gibi görevleri vardı. Osmanlı toplumunda aile içerisinde kadının mevki konusu tartışmalı bir konuydu. Zamanla kadınların değer ve önemlerini kayıp ettiği görülür.

Osmanlı kadınının böyle sorunla karşı karşıya kalmasının sebepleri ise, kadının mevki konusunun İslam hukuku, yerleşik yaşama geçiş ve karşılaştıkları İran, Bizans, Arap kültürü gölgesinde şekillenmesidir. Genel yorum İslamiyet’in kabulü ile kadının değer ve önemini kayıp ettiği yönündedir. Kadının eski değer ve önemini kayıp etmesi tek bir faktöre bağlanmamalıdır. İslam dini kadına önem vermiştir. Ortaçağ Avrupa’sında kadının ruhu olup olmadığı konusu tartışılmıştı. Hıristiyanlıkta kadın Hz. Havva ve Hz. Meryem ikilemi arasında kalıp günahın merkezi kabul edilir. Yahudiler kadını yaradılış olarak ikinci plana atar. Bir nevi erkeğin kölesi şeklinde bir hayata mahkûm eder. İslamiyet öncesi kadın utanç kaynağı olarak görülürdü. Diğer dinlere ve toplumlar kadının sahip olduğu konuma bakıldığında İslam dininin kadına nedenli önem gösterdiği anlaşılır.

Osmanlı toplumunda kuruluş yıllarında Anadolu gelenekleri devam etti. Osmanlıda kadın ve erkek meclisi I.Beyazıt döneminden itibaren ayrılmıştı. Kadınların saray eğlence ve toplantılarına katılması karşılaşılan kültürlerinin olumsuz etkisi ve cariyelik anlayışı Osmanlı kadınının mahrem bir varlık olarak geri planda çekilmesine neden olmuştu.

Batı kadınının hayatında Rönesans’la başlayıp Fransız Devrimi ile sonuçlanan değişim ve dönüşüm faaliyetinin Osmanlı kadınının hayatını etkilenmemesi düşünülemezdi. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’ın ilanı ile her konuda olduğu gibi kadınlar üzerinde yenilik çalışmaları yapıldı. Tanzimat’ın ilanı ile başlayan dergi ve gazete yayınları aracılığı dönemin aydınları Osmanlı toplumunda kadının konusunu ele almaya başlamıştı. Osmanlı kadınının başlıca sorunu aktif olarak sosyal hayat içerisinde de bulunamama ve eğitimdi. Bu yenilik çalışmaları II. Meşrutiyet’in ilanı ile hız kazandı. Her konuda olduğu gibi kadınlar içinde bu dönem özgürlük ortamının yaşandığı bir dönemdi. Kadınların seslerini dergi ve gazetelerde yazdığı yazılar ile

duyurmaya başladı. Batılı hem cinslerin vermiş olduğu mücadeleyi yine bu mecradan takip etti. Dergi ve gazeteler Osmanlı kadınına çocuk bakımı, giyim kuşam, yemek yapımı, vs. günlük bilgilerin yanında eğitilmiş okuduğunu anlayan ve analiz etme gücü yüksek bayanlar olarak yetiştirmeyi amaçlamıştı. Kadın hakları konusunda kadınları bilgilendirdi.

Osmanlı kadınına hayatında yaşanan bu değişim ve dönüşümün Osmanlı aile hayatına olumlu ve olumsuz etkilere neden olmuştu. Dönemin basının amacı Osmanlı kadınına bilgilendirmek, bilinçli bir anne, eş olması ve Osmanlı kadınına aydın kadınlara dönüştürmektir. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı kadınına dergi ve gazeteler etrafında örgütlenerek dernek ve cemiyet faaliyetlerine başlamıştı. Fakat Osmanlı kadınına bu süreçte yapmış olduğu en büyük yanlış Batı kadınına eğitim yönünden değil yaşam tarzı ve giyim yönünden örnek alması olmuştu. II. Meşrutiyet Dönemi kadın basının Osmanlı aile hayatına olumsuz etkisi ise cemiyet faaliyetlerine atılan kadınların çocuk terbiyesi, ev yönetimi ve düzeni konusunda aile hayatında aksaklıkların yaşandığı söylenebilir. Osmanlı aile hayatına uzun vadede olumsuz etkisi ev hanımlığı vasfının içinin boşaltılması gösterilir.

Kaynakça

AKAGÜNDÜZ, Ümit, (2013), “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”, *Folklor Edebiyat Dergisi*, s. 63-80.

ARTIKOĞLU, Pınar, (2011), “Batılılaşmanın Osmanlı Aile Yaşamındaki İzler”, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları kongresi*, s. 47-56.

AVCI, Müşerref (2016), “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadınların Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, *A.Ü. Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi(TAED)*, S.55, s. 225-254.

AYBEY, Salih, (2016), “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunun Aile Kurumuna Bakışı ve Aile Yapısındaki Değişimin Değerlendirmesi”, *Tarih Okulu Dergisi(TOD)*, C.9, S.27, s. 203-217.

AYDINGÖR, Figen, (2006), “Tanzimat Döneminde Kadın Yaşamında Modernleşme (1839-1876)”, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.

KAPLAN, Leyla, (1988), *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlanmalarda Türk Kadını (1908- 1960)*, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

KARACA, Nuray E., (2002), “Türk Aile Hayatı Üzerine Genel Bir Bakış” *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.28-29, s. 313-325.

KURNAZ, Ş., (1993), *Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

KURNAZ, Ş., (2011), *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ÖZKİRAZ, Ahmet ve ARSLANEL, Nazan, (2011), “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, s. 1-10.

SEYHAN, Salih ve YILDIRIM, Besimi, (2015), “1914 Yılında Yayınlanan Kadın Gazetelerinde ‘kadınlık’ a Göre Kadın”, *İletişim Dergisi*, S.23, s. 39-65.

SUCU, Ayşe, (2005), *Kadın ve Din*, Lotus yayınları, Ankara.

ŞİMŞEK, Abdulazim, (2017), “II. Meşrutiyet Döneminde Batılılaşma Etkisinde Yapılan Feminizm Tartışmaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.61, s. 341-364.

TOKUROĞLU, Belma, (2004), *Özgürleşemeyen Kadın*, Fersa matbaa, Ankara.

ÜNAL, M. Ali, (2014), *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarih*, Fakülte Kitapevi, Isparta.

YÜRÜT, Berna, (2017), “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Harekâtı ve Hukuk Talepleri”, *TBB Dergisi*, s. 365-396.

Dergi ve Gazeteler

- Hacı Cemal, (1330,3 Nisana), “Kadınlığın Mevki”, Kadınlık, s.5.
Ebusüreyya Sami, (1330,8 Mart), “Bizde Kadın Zihniyeti”, Kadınlık, s.4.
Hacı Cemal, (1330,17 Nisanb).Tevlit ve İdame-i Nesil. Kadınlık. s.7.
Emine Ferhunde.(1330,24Temmuz), “Kadın Vicdanı”, Hanımlar Âlemi, s. 18.
Feriha Kâmuran, (1330, 17 Temmuz), “Kadın İctimaiyyatı”, Hanımlar Âlemi, s.9.
Muallim Doktor Asaf, (1324,15 Kanun-u Evvel), “Aile Terbiyesi”, Kadın, s.2-4.
SIRRI, Selim, (1324,17 Eylül), “Çocuk Terbiyesi”, Demet, s.12-13.
M. Ekrem, (1330, 18 Haziran), “Kadınların Terbiye ve Ahlak Üzerine Olan Tesirleri”, Hanımlar Âlemi, s. 10-11.